

INHOUD

Zonder Jozef	7
Brood, zout, wijn	19
Vanwege het uitzicht	45
Maagdenroof	57
Goede doelen	131
De verstekeling	151
Zwart jurkje	163

Zonder Jozef

Pas tijdens het uitpakken van de kerststal, op kerstavond rond halfnegen, herinnerde ze zich dat Jozef nog in de tuin lag. Links van de hibiscus, in de tuin van hun vorige huis. Ze moest hem daar weghalen, vanavond nog. Morgen kwamen de kinderen en kleinkinderen, een kerstfeest zonder Jozef kon niet.

Elf maanden geleden had ze het vijftien centimeter hoge olijfhouten beeldje, in aluminiumfolie gewikkeld en daaromheen een boterhamzakje, in de grond gestopt, twee vuisten diep. Een Jozef in de tuin is gunstig voor de verkoop van een huis, had ze ergens gelezen. Hoewel ze niet bijgelovig was, nog nooit iets had op- of omgehangen om boze krachten af te weren dan wel geluk aan te trekken, had ze geen moment gearzeld. Met een kwakkelende huizenmarkt mocht je geen middel onbeproefd laten.

Na Baukes dood leek het huis te groot voor haar alleen. Niet door de afmetingen of het aantal kamers, maar omdat zij zich zo iel voelde, een schim van zichzelf. Toen er een halfjaar verstreken was besloot ze het huis in de verkoop te zetten. Weken besteedde ze aan opruimen, sorteren, weggooien, pas daarna durfde ze een makelaar uit te nodigen. De vrouw hield maar niet op te benadrukken dat, hoewel zij het huis erg charmant vond, jonge mensen andere eisen stelden. Die wilden het ‘leeg en strak’.

Als de voormalige, in de jaren zestig gerenoveerde bakkerij in Huizen iets niet was, was het leeg en strak. Op de bovenverdieping had Bauke naast de bestaande slaapkamers nog drie kamertjes getimmerd. Ondanks haar opruimactie leken die kleiner dan ze waren door de kratten met speelgoed, badmintonrackets en schaatsen in alle maten. Op de overloop stonden – strak tegen de muur, dat wel – twee kisten met kampeerspullen. Dege-lijke tenten van Carl Denig, de scheerlijnen netjes opgerold, de haringen in speciale zakjes. Bij iedere familie-bijeenkomst probeerde ze het weer: iemand misschien interesse in een tent? Maar de kinderen hadden zo hun eigen ideeën over wat vakantie was en daar kwam geen tent in voor. Ze keken een beetje vies als ze erover begon, alsof ze hun voorstelde een oude ongewassen jurk af te dragen. Door hun onwil de tenten zelfs maar te bekijken of nog eens door hun oude bezittingen te gaan, werd het huis maar niet leeg en strak. En dat moest volgens de makelaar, anders had het geen zin om een fotograaf langs te sturen.

‘Waar wacht je nog op, Inge,’ had een buurvrouw op een dag gevraagd, ‘waarom staat er nog geen bord in de tuin? Nog niks op Funda?’

‘Omdat het niet... strak is,’ antwoordde Inge. Ze voelde zich net een veel te dikke vrouw die in afzienbare tijd dertig kilo moest zien kwijt te raken. Het was onmogelijk, wat deed ze zichzelf aan. Maar met hulp van haar energieke burens was de klus zo geklaard. Zes keer rijden naar de dichtstbijzijnde kringloopwinkel en het huis oogde zo strak dat het op de foto mocht.

Ondanks Jozef had het nog ruim een halfjaar geduurd. Ze had de beproeving van veertien bezichtigingen doorstaan, en evenzovele appeltaarten in de oven en overall bloemen, alsof ze keer op keer jarig was en niet in de rouw. Begin juli had ze het huis eindelijk verkocht aan twee mannen, een stel dat een groot deel van het jaar op Bali woonde. Voor en tijdens de verhuizing had ze er nog weleens aan gedacht, zelfs een notitie van gemaakt: *N.B. niet vergeten Jozef opgraven!* Maar de ene keer regende het te hard, dan weer stond het perk net in bloei, daarna had ze het te druk met wennen in het nieuwe appartement. Pas in november, toen haar kinderen over Kerstmis begonnen – ‘eerste kerstdag gewoon bij jou, mama, zoals altijd, dat vind jij toch ook het fijnst?’ –, dacht ze weer aan het beeldje. Ze had de nieuwe bewoners gebeld dat ze nog iets had laten liggen, in de tuin, maar toen ze begin december eindelijk een afspraak gemaakt hadden voor het een paar dagen.

Daarna had ze wel wat anders aan haar hoofd, zoals een kerstboom in huis halen, het huis versieren, een maaltijd bedenken voor vijftien mensen. Vroeger was dit nooit een probleem. Boodschappen, koken, de boom versieren – Bauke en zij deden het samen, terwijl ze met een schuin oog naar oude kerstfilms keken en herinneringen ophaalden aan vorige kerstfeesten. Maar alles wat in het oude huis zijn vaste plek had leek hier misplaatst. Waar moest de boom staan? Als ze er een kocht die ergens naar leek was de kamer meteen vol. Eindeloos drentelde ze met een dertig jaar oud rood stenen chalet door de kamer, een kersthuisje met een dikke laag sneeuw op het dak, in de deuropening paste precies een waxinelichtje. Ze zette het dan weer hier dan weer daar neer. Wat moest ze ermee? Het was alsof de dingen het wisten voor het tot haar doordrong: het had iets krampachtigs aan al die kerstradities vast te houden nu Bauke er niet meer was.

Misschien, als ik eerlijk ben, zou ik Kerstmis liever een keertje overslaan, dacht ze. Een restje macaroni opwarmen of een ei bakken. Vroeg naar bed, met een boek en een grote pot thee op het nachtkastje. Zo alleen zijn als ik me voel. Maar ze wist niet hoe ze het bij de kinderen ter sprake moest brengen. Dit was hun tweede kerstfeest zonder vader, maar de eerste keer dat het niet in hun ouderlijk huis gevierd werd.

Dus haalde ze de kerststal tevoorschijn, wikkelde de houten beeldjes uit het vloepapier: drie Wijzen uit het Oosten, twee herders, een os, een paar schapen, Maria

en ten slotte het kindeke. Ze betastte het gladde hout, rook er even aan. Het was een eenvoudig beeldje zonder gelaatstrekken, zonder ledematen ook, alsof het ingebakerd was. Het paste precies in haar handpalm. Ze herinnerde zich dat zij het kindje altijd meteen na het opzetten van de kerststal in de kribbe wilde leggen, maar dat Bauke dan ingreep: Maria's weeën zijn nog niet eens begonnen, Inge, wat ben je toch ongeduldig. Ook dat hoorde bij de traditie: dat hij het beeldje dan weghaalde en ergens verstoppte, achter de klok of een plant tot het tijd was. Hoe had ze dat vorig jaar opgelost? Ze stond er een poosje mee in haar hand. Niemand die haar tegenhield als zij het kindje nu vast in het stro legde. Ten slotte liet ze het maar in de zak van haar vest glijden.

Er werd niet opgenomen bij de nieuwe bewoners. Toch haalde ze de schop vast uit de berging en trok een paar rubberlaarzen aan. Toen ze het even later nog eens probeerde kreeg ze weer geen gehoor. Zou ze er maar niet liever van afzien, de kleinkinderen een Jozef laten kleien? Of een herder de plaats van Jozef laten innemen? Herders genoeg, wisten de kinderen veel dat de gebogen figuur met staf niet Jozef was. Maar toen dacht ze weer aan het beeldje in de koude natte grond en aan Baukes graf op Nieuw Valkeveen. Meubels, schilderijen, boeken, huisraad, alles had ze zorgvuldig verpakt hiernaartoe verhuisd, maar Jozef lag daar nog, in een stukje folie met een armzalig boterhamzakje eromheen. Wie weet begon het hout al te rotten. Ze huiverde bij de gedachte.

Ze had die kerststal van Bauke gekregen, er zat een verhaal aan vast. Hij had hem gekocht op een kerstmarkt in München, bij een familie van houtsnijders uit Bethlehem. Elk jaar kwamen ze naar die kerstmarkt om hun stallen te verkopen. Ze moest naar haar oude huis, nu meteen. Als de bewoners er over een halfuur nog niet waren krom ze gewoon over de schutting.

Het was pikkedonker in de tuin, de maan ging schuil achter de wolken. In huis was ook geen lichtje aan, alleen de lantaarn boven de achterdeur brandde. Ze volgde het slingerende pad om de esdoorn. Vreemd, ze wist nog precies waar de boomwortels de stenen omhoogdrukten en hoe ze haar voeten moest neerzetten om niet te struikelen. Haar lichaam had blijkbaar ook een geheugen, haar spieren kenden elke oneffenheid. Hier breed, daar smal, hier glad als het pas heeft geregend. Het pad was haast net zo vertrouwd als Baukes lichaam was geweest, naast haar in bed.

In het donker zag ze het aanvankelijk niet, en toen ze haar zaklamp uit haar tas had gehaald en de border bescheen duurde het even tot het tot haar doordrong: de hibiscus was weg. Omgezaagd, gerooid. Op hun verzoek had ze de mannen indertijd een rondleiding door de tuin gegeven, en aangewezen wat waar stond en wanneer het bloeide. Blauweregen, clematis, jasmijn en dan in het holst van de zomer, vlak bij de ovale vijver: de hibiscus. Had de strengste vorst overleefd en de droogste zomers. Zeker vijftien jaar had hij daar gebloeid, met zijn licht-

paarse zijdezachte wat kreukelige blad. Als het een blouse was moest ie nodig gestreken. In plaats daarvan stond er nu een... tja, wat was het? Geen plant maar een kunstwerk, een bronzen beeld van een man, een jongen... met borsten, een naakt meisje stelde het voor, met lang sluike haar.

De nimf zat naast haar knieën in een grote schelp, de benen kuis bij elkaar, één hand rustend op het onderbeen, de andere in haar schoot. Iets uit een sprookje, dacht Inge, en toen zag ze pas wat het voorstelde: een zeemeermin. De benen waren een staart, de gekruiste voeten een vin. Op hetzelfde moment begreep ze de gedachte erachter. Vijver, schelp, zeemeermin...

Vastberaden plantte ze haar schop in de aarde, maar ze maakte de beweging niet af. Nu de hibiscus er niet meer stond wist ze niet meer zo zeker waar Jozef lag. Dertig centimeter links van de struik had ze hem in de grond gestopt. Maar wie zei dat de meermin op exact dezelfde plek was neergezet als de gerooide plant, en niet tien centimeter naar rechts, links, naar voren of naar achteren? Ze zette haar tas neer en legde de zaklamp erop, zodat het perk nog enigszins verlicht werd.

Al minstens een kwartier was ze aan het spitten, toen ze achter zich een stem hoorde. Een man vroeg wat ze aan het doen was. Ze schrok zo dat ze de schop losliet, met een klap viel de steel tegen het bronzen beeld. Ze keek om, recht in een lichtbundel, in een reflex bracht ze haar hand naar haar ogen om zich tegen het felle licht te beschermen.

‘Niet bewegen!’

Aan de zaklamp zat een hand vast, zonder handschoen, een donkere manchet – meer zag ze niet. Schuin achter de man stond nog iemand, net zo gekleed, even donker met glimmende knopen. De lantaarn boven de achterdeur gaf net genoeg licht, bescheen een vrouw in uniform.

‘O, politie,’ stamelde Inge opgelucht, ‘gelukkig.’

Op weg naar het politiebureau probeerde ze te bevatten wat er gebeurd was. De schok maakte haar traag van begrip. Wat ze daar deed, had de agent weer gevraagd, de ander begon haar te fouilleren.

‘Ik graaf een beeldje op.’

De man en vrouw hadden elkaar aangekeken, tevreden leek het wel en ook licht verbaasd. Terwijl de agente haar een paar handboeien omdeed belde haar collega het bureau dat ze eraan kwamen. ‘Op heterdaad,’ had ze hem horen zeggen. ‘Een flink bronzen beeld. Nee, opereert alleen. Een dame op leeftijd.’

In het busje was ze over Jozef begonnen, maar het tweetal negeerde haar. Ze wisselden uit waar en met wie ze morgen Kerstmis zouden vieren. Langzaam begon het Inge te dagen.

‘Ik weet wat u denkt maar het is een misverstand. Ik... ik was iets anders aan het opgraven. Een beeldje dat ik ooit zelf in de grond heb gestopt. Toen het nog mijn tuin was. Dat moet toch na te trekken zijn. Dat ik daar gewoond heb, ruim vijfendertig jaar. Bel de burens, iedereen kent me.’

Hetzelfde verhaal vertelde ze nog eens op het politiebureau, tegen een andere agent. De man noteerde haar verklaring gehaast, zijn dienst zat er bijna op. ‘Kerstavond,’ zei hij, ‘we zijn onderbemand. Er is nu niemand die uw verhaal kan checken.’

Voor ze ingesloten werd mocht ze één telefoontje plegen. Naar haar oudste zoon, besloot ze.

Jas, tas, sleutels en mobieltje moest ze afgeven. Als ik me moet uitkleden en zo’n gevangenispakje aan moet ga ik gillen, dacht ze strijdlustig en al te voorbarig. Dit was geen gevangenis, alleen maar een cel, een plek om een zuiplap op te sluiten tot hij weer nuchter was. Het was maar voor één nacht. Morgen ging iemand er werk van maken, en werd het misverstand opgehelderd. Met veel excuses zouden ze haar laten gaan.

Toen ze zich opkrulde op het smalle bed, haar vest opgevouwen onder haar hoofd bij wijze van kussen, dacht ze aan haar zoon. Hoe razend hij geweest was door de telefoon. Hoe hij tekeering over de idioten die haar gearresteerd hadden, en tegen haar, dat ze zo zot geweest was om op kerstavond een onnozel poppetje te willen opgraven. ‘Hoe verzin je het, mama!’ Zijn paniek maakte haar ijzig kalm. Morgen zouden ze erom lachen. De kleinkinderen vonden het vast een grappig verhaal: wat oma niet overhad voor de kerststal.

Het duurde uren voor ze in slaap viel. De gebeurtenissen maalden door haar hoofd, en ze miste haar eigen bed. Toen ze bijna in slaap was werd ze wakker door iets